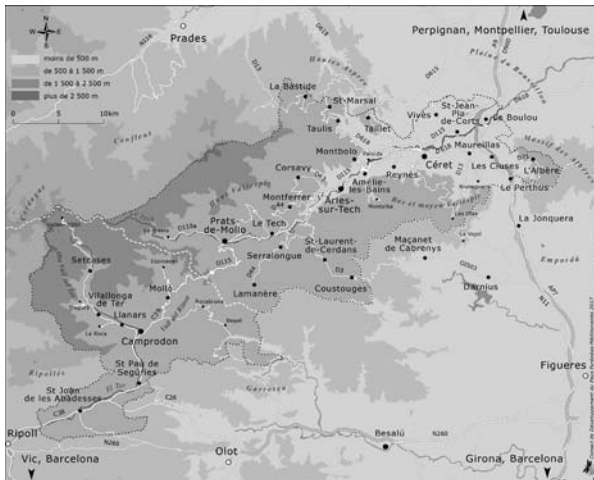

El País d'Art i d'Història Transfronterer de les valls catalanes del Tec i del Ter: un exemple de gestió patrimonial transfronterera

El País d'Art i d'Història Transfronterer de les valls catalanes del Tec i del Ter (PAHT) és un organisme públic que es dedica a la gestió patrimonial, en tots els aspectes, en un espai transfronterer a cavall de la Catalunya Nord i la sud, a la part més oriental dels Pirineus. Creat l'any 2010 per gestionar la marca de qualitat patrimonial francesa Ville ou Pays d'Art et d'Histoire, al seu moment fou la primera candidatura transfronterera a obtenir-la i és, encara avui, l'únic territori binacional amb el segell que hi ha a la França continental. Des del 2016 està constituït, com a forma jurídica, en Agrupament Europeu de Cooperació Territorial (AECT), una eina europea de desenvolupament territorial en els espais fronterers que permet a tots els membres (21 municipis del Vallespir, a la Catalunya Nord, i 7 del Ripollès, a la Catalunya sud), de ser-ne membres de ple dret i en igualtat de condicions.

El territori del País d'Art i d'Història Transfronterer de les valls catalanes del Tec i del Ter

Aurèlia Greiveldinger,
directora del País
d'Art i d'Història
Transfronterer de les
valls catalanes del Tec
i del Ter
Clara Pedrosa,
tècnica del País
d'Art i d'Història
Transfronterer de les
valls catalanes del Tec
i del Ter

La creació del País d'Art i d'Història Transfronterer

La lliure circulació entre França i Espanya gràcies a la creació de l'espai Schengen l'any 1995 així com, pocs anys més tard, l'adopció de l'euro com a moneda comuna són dues de les fites que marquen un punt d'inflexió en les relacions entre els pobles catalans a un costat i l'altre de la frontera. Les darreres dècades, el vincle d'aquests, existents des de temps immemorials, havia anat a menys. Les seves poblacions havien girat els ulls cap a les respectives capitals i els estrets lligams entre uns i altres s'havien afeblit ràpidament, amb el consegüent contacte mínim entre les generacions més o menys nascudes a partir dels anys seixanta. Així mateix, i de manera paral·lela, a la Catalunya Nord s'hi havia donat un ràpid procés de pèrdua del coneixement del català que afectà de manera important la generació dels baby-boomers i les que els seguirien, fet que dificultava encara més la possibilitat de contacte entre els habitants d'un costat i l'altre.

No obstant, la tendència pren una direcció diferent entorn l'any 2000. A més de l'adopció de la moneda comuna i, sobretot, l'obertura de la frontera i el retorn, *de iure*, de la lliure circulació i contacte entre pobles, és un canvi determinant en les relacions entre els habitants d'ambdós costats de la frontera pirinenca el nou estat mental que s'estableix entre ells, que es reconeixen de nou com a veïns participants d'unes comunitats germanes. Així mateix, un procés de reivindicació i reconeixement del català com a llengua de prestigi a la Catalunya Nord fan que a poc a poc les generacions més joves puguin tenir-hi de nou contacte a través de l'escolarització. Així mateix, les polítiques lingüístiques d'algunes escoles de pobles fronterers sud-catalans d'ensenyar com a primera llengua estrangera el francès donen als seus joves la possibilitat d'establir contacte i relacionar-se amb els veïns del nord.

Resultat d'aquests nous aires i de la represa del contacte, especialment entre els electes dels pobles fronterers, en són un seguit de projectes, a l'inici puntuals, pràcticament sempre de caràcter cultural, que a poc a poc duen a la pràctica del treball conjunt entitats i ajuntaments francesos i catalans, possible només en un marc com l'europeu. Són, de fet, aquests vincles que es creen i s'enforteixen projecte rere projecte els que es troben a l'origen del País d'Art i d'Història Transfronterer, una iniciativa singular, única en el seu àmbit, que significa la creació d'una eina pública i compartida de gestió del patrimoni cultural, en tots els seus aspectes, de caràcter transfronterer, no només en la forma jurídica, sinó en la mateixa essència. Des del 2016, arran de la seva constitució en AECT tots els membres hi participen en igualtat de drets (i deures) i comparteixen uns mateixos objectius i compromisos.

La marca "Ciutat o país d'art i d'història"

La marca Villes ou Pays d'Art et d'Histoire va ser creada l'any 1985 pel ministeri de Cultura francès. Comparant-la amb altres segells patrimonials, com el de Monument Historique o fins i tot els de Grand Site, aquesta marca fou pensada per donar entitat a tota una ciutat o a un conjunt de pobles d'un territori, fent èmfasi en els espais de vida i, en especial, en l'arquitectura i l'urbanisme.

Avui, la marca la posseeixen 190 espais, dels quals 120 són viles i 70 territoris. D'aquests últims, només dos són transfronterers. És el cas de Les Valls Catalanes, primer a obtenir

la qualificació, i del Pays des Estyaures, territori que comprèn pobles de la Guaiana i Surinam, el segell de la qual es va concedir el 2013.

A la regió Occitanie són 24 els territoris amb la marca, 12 viles i 11 països. D'aquestes, 3 formen part del departament dels Pirineus Orientales: són la vila de Perpinyà i els Països de la vall de la Tet i el de les Valls Catalanes.

En assolir la marca, que pot ser gestionada des d'un ens públic o privat, les ciutats i pobles assumeixen una sèrie de compromisos amb el patrimoni i la seva gestió: per començar, signifiquen la professionalització del sector de la gestió patrimonial i la selecció de personal qualificat. Així, és obligatori, entre d'altres, contractar per posar al capdavant de l'estructura un dinamitzador

de l'arquitectura i del patrimoni que, a més, ha de ser seleccionat, com tot el personal, mitjançant processos de concurs públic. Dins d'aquest mateix aspecte, els dipositaris de la marca es comprometen a treballar només amb guides confèrancers, guies especialitzats en patrimoni, habilitats pel ministeri i diferents a les habilitacions dels guies turístics.

Així doncs, els pobles i territoris posseïdors de la marca assumeixen uns compromisos fermes amb el patrimoni que s'han de materialitzar també en aspectes que van des de la promoció de la recerca i el coneixement del patrimoni fins a la seva conservació, protecció i també la valorització de l'arquitectura, del patrimoni i del paisatge. La sensibilització dels públics, posant especial èmfasis en dos segments, el públic jove i, sobretot, els habitants del territori, són clau pel desenvolupament de la marca, que, en última instància, té la voluntat d'emprendre, amb el conjunt de la societat, un espai de coneixement i reflexió del passat per tal de poder emprendre, en el present, una reflexió conscient sobre el patrimoni i els espais de vida del futur.

Una eina per a un territori rural

Pensat com una eina de territori, les accions sobre el patrimoni del País d'Art i d'Història Transfronterer són moltes i molt variades. Comprenen des de visites guiades, activitats per a escoles o de descoberta del patrimoni amb famílies fins a la promoció de la recerca universitària amb programes de col·laboració amb les universitats i acollida d'estudiants en pràctiques o d'investigadors que treballen sobre el patrimoni. Alhora, l'equip tècnic permet entre altres que el País d'Art i d'Història sigui el cap de fila d'un projecte Poctefa, que significa la gestió d'una subvenció europea de més de tres milions d'euros amb un impacte directe sobre el territori, el seu patrimoni i els seus habitants.

Així doncs, el País d'Art i d'Història Transfronterer esdevé per als seus socis una eina pensada també com a element de recerca i atracció de recursos. La política de l'estructura és la de retorn i valorització dels recursos destinats al seu funcionament i per això, de cada euro invertit els municipis n'obtenen el retorn, de mitjana, entre un euro i un euro i mig en subvencions. L'estructura, professionalitzada i amb els mitjans tècnics i jurídics necessaris i, sobretot, com a representat d'una població que actualment compta amb més de 38.000

El logotip del segell Villes ou Pays d'Art et d'Histoire

habitants, té la capacitat, els coneixements i la força suficients per poder negociar subvencions amb la Unió Europea així com amb els diferents departaments i organismes estatals i regionals. Alhora, els seus mitjans i capacitats són posades a disposició de tots els municipis membres, a qui s'acompanya sempre que en tinguin necessitat.

Visita guiada a Beget

Acompanyar en la descoberta del patrimoni: activitats i visites guiades

Un cop establerta la xarxa de professionals que treballen en la mediació del patrimoni, a través de la formació i l'acompanyament dels agents en la preparació dels concursos per obtenir l'habilitació de guies oficials de Catalunya i guies conferenciers, i el reclutament d'un equip tècnic de formació universitària, la xarxa de professionals del País d'Art i d'Història està finalment establerta sobre el territori i en ple desplegament de les seves funcions.

Anualment es publica una agenda comuna per a tot el territori, bilingüe en català i en francès, que recull totes les activitats en relació amb el patrimoni que es fan al llarg de l'any a tots els pobles del projecte. Aquesta guia es reparteix per tots els ajuntaments, oficines de turisme, punts d'acollida de visitants i monuments oberts al públic.

La professionalització dels agents gestors i mediadors del patrimoni del territori, concentrats als pobles que tenen monuments destacats i una rellevància patrimonial reconeguda i que atrau visitants, permet que siguin ells mateixos els que duguin a terme les accions de mediació. Alhora, en aquests pobles amb un reconeixement i tradició d'acollida de visitants més elevat (Ceret, Camprodon, Arles, Prats de Molló o Sant Joan de les Abadesses, entre d'altres), es prioritza donar feina a les empreses privades ja establertes, participant des del País d'Art i d'Història en la professionalització i formació dels seus gestors i treballadors.

Aquesta xarxa assegura que els guies de l'equip tècnic del País d'Art i d'Història puguin concentrar les seves accions als municipis on l'organització de visites guiades no són econòmicament rendibles. El principal objectiu és oferir un servei públic que permeti a tots els municipis membres de l'associació, independentment del reconeixement, importància i poder d'atracció del seu patrimoni, puguin disposar d'aquest servei.

Activitats per al públic infantil

Cada any el País d'Art i d'Història subvenciona el transport i acompanya les activitats transfrontereres entre centres escolars d'un costat i l'altre de la frontera que les escoles i instituts proposen. Així, a poc a poc s'estan creant vincles entre els centres, el professorat i els seus alumnes.

Alhora, i en col·laboració dels serveis pel lleure de la infància francesos, des de fa uns anys a l'estiu s'organitzen colònies d'estiu de creació artística, les estades "C'est Mon

Patrimoni". Amb els eixos de l'expressió artística, a través del cos, la dansa, el teatre, la música i la performance com a bandera, infants en situacions de risc del nord i del sud dels Pirineus passen vora una setmana d'estiu junts descobrint el patrimoni, i aprenent-lo a llegir i a interpretar-lo a través de la creació i l'expressió artística.

Així mateix, també els més joves són objecte d'una programació de visites de descoberta del patrimoni dels pobles específica. A través del desenvolupament de llibrets-descoberta de distribució gratuïta les famílies poden descobrir en autonomia o en dies programats, acompanyats d'un educador, el patrimoni dels llocs a través de la realització d'una investigació-visita.

Una xarxa territorial de centres d'interpretació: una identitat i un discurs compartits

El projecte més ambiciós del País d'Art i d'Història és tenir enllestida, a mitjan 2020, una xarxa territorial de centres d'interpretació. Aquesta xarxa preveu deu petits centres d'interpretació que, repartits per tot el territori i instal·lats a espais patrimonials ja existents (petits museus locals i espais d'acollida de visitants més o menys museografiats), permetran presentar i explicar el projecte i el territori als usuaris d'aquests centres. Complementarà aquesta xarxa un lloc central, una escenografia permanent a la futura seu del País d'Art i d'Història, que s'instal·larà en una antiga fàbrica tèxtil de Prats de Molló actualment en procés de rehabilitació.

El projecte està concebut per tal de poder millorar i actualitzar escenogràficament els centres i espais patrimonials ja existents, oferint-los la oportunitat de fer un pas endavant en la seva forma de gestió, professionalitzant-la i donant-los accés als recursos necessaris, tant humans com tècnics i econòmics perquè això sigui possible. De nou el PAHT actua, en tant que estructura suparmunicipal, per donar cobertura a estructures més locals que, per elles mateixes, no podrien justificar-se ni emprendre determinades accions.

Investigació i col·laboració amb institucions universitàries i de recerca científica i difusió del coneixement sobre el patrimoni

Tots els continguts mediats pel País d'Art i d'Història són revisats per un consell científic, format per experts, investigadors i acadèmics. Amb la Universitat Via Domitia de Perpinyà i l'Institut Català de Recerca del Patrimoni (Girona) com a membres de base d'aquest consell científic assessor, també en formen part membres i grups de recerca de les universitats de Tolosa, Montpeller, així com la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Barcelona, entre d'altres.

Paral·lelament, i en resposta al compromís que s'estableix amb l'assumpció i gestió de la marca, es realitzen diverses campanyes d'inventari. Actualment n'hi ha tres en marxa, en col·laboració amb altres entitats i actors patrimonials del territori.

Des de la regió Occitània, i en col·laboració amb el Centre de Restauració de Perpinyà, s'està duent a terme un inventari del patrimoni tèxtil religiós del territori del País d'Art i d'Història. En tractar-se d'un territori transfronterer, per primera vegada es treballa de manera coordinada amb el bisbat de Vic perquè aquest patrimoni sigui estudiat en el seu conjunt. La feina culminarà en una publicació científica finançada per la Région Occitanie

que inclourà l'estudi del patrimoni tèxtil religiós d'ambdós costats de la frontera. En col·laboració amb el màster professionalitzador de gestors del patrimoni de la Universitat de Perpinyà, des del 2017 es du a terme un projecte de tutoratge amb els seus alumnes, al llarg de tot l'any, per l'inventari i posada en valor d'una tipologia patrimonial. El curs 2017-2018 es va centrar en el patrimoni industrial. Aquesta primera aproximació dels estudiants ha dut la regió Occitanie a preveure un inventari oficial amb col·laboració transfronterera del patrimoni industrial en la línia oberta amb l'inventari del projecte del patrimoni tèxtil religiós que començarà a final del 2020. El curs actual, el 2018-2019, es du a terme un projecte amb els estudiants de la Universitat de Perpinyà en aquest cas sobre el patrimoni arquitectònic del termalisme i l'estiueig. En aquest cas, també la regió Occitanie ja té engegat un programa d'inventari del patrimoni termal que s'està desenvolupant en col·laboració amb el PAHT per als casos del Vallespir.

A més a més, es treballa en la recollida de la memòria oral, així com en projectes sobre el patrimoni immaterial. La redacció de les fitxes per a l'inventari nacional francès del patrimoni immaterial, que va començar amb la redacció i inclusió a la llista francesa de les Festes de l'Os de l'alt Vallespir, i que ha desembocat amb una candidatura a la Unesco, té continuïtat amb altres elements del patrimoni immaterial, aquest últim any, en concret, amb la redacció d'una fitxa d'inventari sobre la fabricació de la terra cuita i els seus usos: així s'ha pogut inscriure a l'inventari francès del patrimoni cultural immaterial el saber fer conservat a la Briqueterie Sainte-Marcelle, a Sant Joan Pla de Corts, l'única bòbila que resta al departament de producció semiartesanal i amb processos que tenen els seus fonaments al segle XVIII.

A més de les accions d'inventari impulsades directament per l'estructura, es busca promocionar la investigació sobre el patrimoni del territori a través d'altres actuacions, com ara un programa específic de digitalització d'arxius privats i la creació d'una base de dades multimèdia. Alhora, a la seu del PAHT a Prats de Molló hi ha un centre de recursos especialitzat en la literatura i les publicacions sobre el territori obert al públic i que s'alimenta anualment amb les novetats editorials i científiques així com a través de donacions, que permeten recollir en un sol espai obres especialitzades i, sovint, molt difícils de trobar.

L'objectiu final de totes aquestes accions sempre és el poder-les explicar i fer-ne arribar les conclusions al gran públic. És per això que responent a una altra de les demandes del segell Ville ou Pays d'Art et d'Histoire aquestes recerques culminen amb la publicació de documents de mediació del patrimoni, que es difonen de manera gratuïta sota el format d'una col·lecció de llibrets anomenats Focus que desglossen i acompanyen en la descoberta i reflexió sobre un monument, un aspecte, un àmbit o un tipus de patrimoni.

Restauració, restitució i salvaguarda del patrimoni

Un dels objectius que perseguí la creació de l'AECT, l'any 2016, fou la possibilitat de l'obtenció d'una subvenció Poctefa, materialitzada en l'aprovació del projecte Patrimc@t. Gràcies a aquest s'han emprès importants campanyes de rehabilitació de monuments, preservació, investigació i restauració.

Alguns ajuntaments, com els de Camprodon, Arles, Prats de Molló o Sant Llorenç de Cerdans, han pogut rehabilitar edificis històrics per tal de convertir-los en centres culturals, espais expositius i d'acollida de visitants.

D'altres ajuntaments han pogut millorar els accessos i entorns a espais patrimonials de primer ordre, com és el cas de l'arranjament dels carrers del nucli antic de Sant Joan de les Abadesses o l'accés a la capella de la Pietat de la Roca, petit poblet declarat bé cultural d'interès nacional que pertany al municipi de Vilallonga de Ter.

També s'han dut a terme accions directes sobre el patrimoni artístic: s'han fet campanyes arqueològiques, s'estan rehabilitant monuments com les torres de Cabrenys i s'ha treballat per la preservació del patrimoni com és per exemple la protecció, a través de la instal·lació d'una reixa, de la zona absidal de l'església parroquial de Sant Miquel de Setcases, on hi ha l'únic retaule barroc conservat a la vall de Camprodon.

D'altres accions han anat en la línia de l'inventari patrimonial i de la seva senyalització. Així, Molló ha pogut senyalitzar i condicionar el tram del Camí de la Retirada que passa pel seu terme municipal, Sant Pau de Segúries ha dut a terme, per primera vegada, un estudi sobre la seva història per reivindicar-ne els seus valors patrimonials, que senyalitzarà, i la Mancomunitat de la vall de Camprodon està duent a terme un inventari exhaustiu sobre el patrimoni militar de la vall de Camprodon, documentant-lo i creant una base de dades pública i itineraris que en permetran la descoberta.

A més a més, el País d'Art i d'Història Transfronterer treballa en col·laboració amb la Fondation du Patrimoine francesa, una entitat que estructura i vehicula els mecenatges i que acompanya i cofinança molts dels projectes empresos en relació amb la restauració i rehabilitació del patrimoni, acompanyant els municipis en el finançament d'aquestes accions.

Objectiu 2020: l'ampliació del territori a la Catalunya del sud

El segell Ville ou Pays d'Art et d'Histoire s'ha de renovar cada deu anys. El 2020 serà el torn del País d'Art i d'Història Transfronterer de les Valls Catalanes del Tec i del Ter, que, per a aquesta renovació, ha decidit presentar una ampliació del territori. Buscant l'equilibri territorial i convertint, així, la frontera com l'eix central del seu mapa, 12 municipis i un consorci sud-catalans de l'alta Garrotxa i l'Alt Empordà seran incorporats al projecte. Un cop fet el procés d'integració, el futur País d'Art i d'Història Transfronterer de les Valls Catalanes representarà un total de 43 municipis i gairebé 47.000 habitants.

Comunitat de Comunes del Vallespir	Comunitat de Comunes de l'alt Vallespir	Mancomunitat de la vall de Camprodon	Consorti de l'alta Garrotxa	Municipis aïllats
L'Albère	Amélie-les-Bains-Palalda	Camprodon	Albanyà	Agullana
Le Boulou	Arles-sur-Tech	Llanars	Beuda	Darnius
Céret	La Bastide	Molló	(Camprodon)	Ogassa
Les Cluses	Corsavy	St Pau de Segúries	Montagut i Oix	St Joan de les Abadesses
Maureillas-Las-Illas	Coustouges	Setcases	Maçanet de Cabrenys	La Vajol
Le Perthus	Lamanère	Vilallonga de Ter	Sales de Llierca	
Reynès	Montbolo		Sant Joan les Fonts	
St-Jean-Pla-de-Corts	Montferrer		Sant Llorenç de la Muga	
Taillet	Prats-de-Mollo-La-Preste		Tortellà	
Vivès	St.-Laurent-de-Cerdans		La vall de Bianya	
	St.-Marsal			
	Serralongue			
	Taulis			
	Le Tech			

Quadre amb els municipis membres del País d'Art i d'Història Transfronterer de les Valls Catalanes. Indicats en gris, els nous membres que entraran a formar-ne part a partir del 2020